

ВІДГУК
офіційного опоненту на дисертацію
КЛЮКИ ТЕТЯНИ ІГОРІВНІ
«Жанрово-стильова специфіка хорової творчості
Ю. Алжнєва та І. Гайденка початку ХХІ століття»,
представлену до захисту на здобуття доктора філософії
за спеціальністю 025 Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Представлена на захист дисертація є одним з численних і актуальних досліджень з науково-теоретичне осмислення тенденцій сучасного хорового мистецтва. Стрімке оновлення творчого простору, багатовекторності та розгалуженості процесів у композиторській творчості, що відбуваються зараз у національній та світовій музичній культурі ставлять багато методологічних, естетичних та філософських питань, що потребують виходу на узагальнюючий рівень.

Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими планами, програмами та темами

Дослідження Т.І. Клюки, у якому ґрунтовно розглянуто питання жанрово-стильової специфіки сучасної хорової творчості композиторів Харківського осередку, - Ю. Алжнєва та І. Гайденка, охоплює комплекс актуальних музикознавчих проблем. Зокрема, вони конкретизуються в аспектах міцних зв'язків академічного хорового мистецтва з глибинними національними традиціями українського хорового співу, і зокрема, з характерними маркерами локально-територіальної специфіки харківської регіональної композиторської школи, жанрово-стильових, музично-мовних і композиційно-технологічних особливостей хорової музики відомих українських композиторів Харківщини – Ю. Алжнєва та І. Гайденка в контексті розвитку сучасного українського хорового мистецтва. Отже, тему дисертації вважаємо актуальну і відповідно сформульованою стосовно

предметного поля спеціальності 025 – Музичне мистецтво, за якою виконано дослідження.

Дисертація Т.І. Клюки відповідає тематичним планам кафедр музичного мистецтва та хореографії Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка «Музичне мистецтво сучасності: історичний, теоретичний та практичний вектори дослідження» (державний реєстраційний номер 0119U100598) та «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» (державний реєстраційний номер 0109U000511); теорії та історії музики Харківської державної академії культури «Музика і музикознавство в контексті світового культурного часопростору».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їх достовірність та наукова новизна

Досягнення мети дослідження - виявлення жанрово-стильових та композиційних закономірностей хорової творчості Ю. Алжнєва та І. Гайденка початку ХХІ століття в контексті їх індивідуального творчого світобачення вимагало вирішення ряду завдань, обґрунтовано сформульованих автором.

Джерельну базу дисертації Т.І. Клюки визначили розвідки з проблем розвитку української та зарубіжної музичної культури, характеристики митецьких особистостей І. Гайденка і Ю. Алжнєва та їх композиторської творчості, хорової музики та хорового виконавства, жанрово-стильової класифікації та музично-теоретичних систем, музичних виражальних засобів, музичної мови та її компонентів, сучасних технік і засобів музичної композиції.

Комплекс загальнонаукових і спеціальних музикознавчих підходів і методів, запrowadжений у дослідженні, серед яких жанрово-стильовий, композиційно-драматургічний, аналіз компонентів музичної мови та композиційних технік, компаративний аналіз, історико-типологічний, історико-біографічний, системний, абстрагування, класифікації, метод

синтезу й узагальнення дозволив успішно вирішити завдання дослідження. Підкреслимо органічну єдність історичного та теоретичного підґрунтя погляду автора на об'єкт та предмет, що досліджуються, вмотивованість репрезентації жанрово-стильова специфіки хорової творчості Ю. Алжнєва та I. Гайденка початку ХХІ століття.

Наукову новизну отриманих результатів дисертації складають положення, з'ясовані внаслідок вирішення чітко поставлених дисертантом завдань, а саме: аналіз джерельної бази та історіографії стосовно обраної тематики; характеристика творчих постатей Ю. Алжнєва та I. Гайденка в контексті української сучасної музичної культури; надання загальної характеристики хорової творчості Ю. Алжнєва й I. Гайденка та систематизація її головних напрямів; розробка жанрової систематики основних хорових творів Ю. Алжнєва та I. Гайденка; визначення жанрово-стильових та композиційних закономірностей обраних хорових творів Ю. Алжнєва та I. Гайденка. Таким чином, усі поставлені дисертанткою завдання отримали ґрунтовне осмислення, що забезпечило наукову новизну даної дисертації.

Вперше хорова творчість Ю. Алжнєва та I. Гайденка початку ХХІ століття стала предметом спеціального музикознавчого дослідження; здійснено жанрову систематику хорової творчості Ю. Алжнєва та I. Гайденка; проведено комплексний аналіз основних хорових творів Ю. Алжнєва та I. Гайденка початку ХХІ століття та виявлено особливості їх жанрово-стильової та композиційної організації (зокрема: хоровий концерт «Гука душа Господаря...», Суголосся-кантата «Libertas-Свобода» на поезію Г. Сковороди, Пісенна симфонія «За чумацьким шляхом...» на поезію В. Бондаря, В. Бойка, Л. Костенко та за народними піснями – Ю. Алжнєва; «Sanctus» для хору та симфонічного оркестру, «Всякому городу нрав і права» для хору а cappella на текст Г. Сковороди, «То не вітер віє» для мішаного хору на текст В. Сосюри – I. Гайденка). Уточнено: напрямки і сфери діяльності Ю. Алжнєва та I. Гайденка, а також ідейно-образні,

жанрово-стильові та композиційно-технологічні домінанти їх композиторської творчості. Набули подальшого розвитку уявлення щодо мистецького світогляду та художніх принципів Ю. Алжнєва та І. Гайденка втілених у їх хоровій творчості.

Значущість результатів дослідження для науки і практики

Практичне значення пропонованого дослідження має як теоретичну, так і практичну цінність. Дисертація Т.І. Клюки збагачує досягнення музичного українознавства, містить низку цікавих і нових спостережень, різnobічно розглядає хорові твори українських композиторів у контексті музично-естетичних шукань сучасності. Матеріали дослідження стануть у нагоді проведення занять з лекційних курсах мистецьких вищих навчальних закладів, зокрема: «Хорознавство», «Історія української музики», «Теорія та історія хорового виконавства», «Методика викладання хорового диригування»; теоретичних і практичних курсах: «Аналіз хорових творів», «Читання хорових партитур», «Сучасні техніки композиції у виконавській практиці», «Виконавсько-хорова інтерпретація»; класах зі спеціальності (хорове диригування), хору та вокального ансамблю, в класі композиції тощо. Матеріали дисертації можуть стати основою для посібника, адресованого фахівцям у галузях хорового мистецтва.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення такого типу наукових праць

Матеріал, методи, теоретична і джерельна бази, наукова новизна отриманих результатів дозволяють засвідчити логічність й послідовність структури дослідження, концептуальну доцільність кожного розділу та підрозділів дисертації. Логіка дослідження розгортається відповідно до традиційної тричастинної будови (вступ, три розділи з підрозділами, висновки, список використаних джерел, додатки). Зміст та логіка викладу матеріалу відповідає всім встановленим МОН України стандартам та пропозиціям до робот такого рангу.

Термінологічний аналіз базових понять дисертації, що відображені у ключових словах - Юрій Алжнєв, Ігор Гайденко, композиторська творчість, музичне мистецтво, хорове мистецтво, хоровий цикл, вокально-хорова музика, жанр, стиль, неофольклоризм, музичний твір, музичний текст, музичний тезаурус, виражальні засоби, музичне мислення, семантика, композиторські техніки, музична мова, хорова фактура, класифікація, - вказують на чіткий орієнтир автора щодо поставлених питань та вимірюють обсяг дискусії.

Виокремимо основні компоненти наукового дискурсу дослідження, які найбільш змістово увиразнюють дослідницьку концепцію її авторки.

У *вступі* викладено обґрунтування вибору теми дослідження, актуальність, мету та завдання, об'єкт і предмет, охарактеризовано матеріал та методи, розкрито наукову новизну, практичне значення й апробацію результатів дисертації.

Розглядаючи у *першому розділі* хорову творчість Ю. Алжнєва та І. Гайденка як об'єкт наукового дослідження, автор занурюється до питань джерельної бази та історіографії наукових розвідок, хорової музики Ю. Алжнєва та І. Гайденка в контексті їх композиторської творчості, жанрової систематики хорових творів Ю. Алжнєва та І. Гайденка.

Відповідно заявленій дослідницькій стратегії розділ вибудовується з трьох підрозділів.

Різні аспекти хорової творчості харківських композиторів І. Гайденка і Ю. Алжнєва досліджувались у низці робіт, названих у підрозділі 1.1., серед яких В. Осипенко, Г. Бреславець, Н. Гречухи. В полі зору науковців знаходяться й загальні (оглядові) аспекти музичної творчості цих композиторів (О. Кравченко, А. Єрьоменко, А. Мізітова), а також обрані окремі твори (О. Томах). Джерельну базу дисертантка систематизує наступним чином: Перший блок: загально-інформаційні джерела, що включають повідомлення фактологічного характеру та стосуються загальної інформації; Другий блок: наукові роботи, спрямовані на вивчення

творчості обраних персоналій, тобто І. Гайденка і Ю. Алжнєва. В цьому блоці виділяються три групи: а) наукові статті й невеликі роботи, цілеспрямовані на музичну творчість обраних композиторів (Л. Шаповалова, В. Осипенко, О. Кравченко, А. Єрьоменко); б) наукові роботи самих композиторів (тобто Ю. Алжнєва та І. Гайденка); в) масштабні наукові праці (дисертації, монографії), вектор дослідження в яких зачіпає окремі напрями (або окремі твори) композиторського доробку обраних митців (дисертації В. Осипенко, Г. Бреславець, Н. Гречухи); Третій блок: наукові роботи контекстного характеру, тобто ті, що присвячені різним аспектам сучасної вітчизняної хорової творчості (І. Драч, Л. Кияновська, Б. Сінченко, О. Рощенко, Л. Москальова, Н. Заболотна, Л. Дичко, Н. Семененко, О. Батовська, О. Приходько, Г. Батичко, О. Заверуха та ін.). Окремого схвалення заслуговує розроблена автором структура джерельної бази дисертаційного дослідження, представлена у схемі 1 (с. 62).

У підрозділі 1.2. через огляд і систематизацію напрямів діяльності творчих постатей Ю. Алжнєва та І. Гайденка та окреслення її значення в контексті української сучасної музичної культури, авторка дисертації розкриває масштаб їх мистецької діяльності. Аспектами означеної концептуальної роботи обрано: висвітлення напрямів творчої діяльності Ю. Алжнєва та І. Гайденка, окреслення її значення в контексті сучасної української музичної культури. Успішність розв'язання відповідного завдання детермінована застосуванням комплексу підходів та методів, зокрема, історичного, історико-біографічного, системного.

У підрозділі 1.3. здійснений загальний огляд хорової творчості Ю. Алжнєва та І. Гайденка, з метою виявлення основних жанрових напрямів цієї творчості та систематизування її за окремими групами та підгрупами. Проведений автором дисертації аналіз жанрової атрибутики (на основі схем аналізу жанрового наповнення музичного твору, запропонованих А. Сташевським і Лю Веньшу) основного загалу хорових композицій

Ю. Алжнєва та І. Гайденка дозволив здійснити систематизацію жанрових рис розглянутих творів за декількома аспектами: фіксація базових жанрів та жанрових моделей, що обрані композитором як головні жанрові концепти; жанрові моделі які визначають компоненти композиційних структур творів та безпосередньо корелюють з ними; вторинні жанрові ознаки, що виступають складовими компонентами базових жанрів в проекції на їх формоструктуру; інші жанрові атрибути, що проявляються на рівні музичного тексту, тобто інтонаційний, метро-ритмічний, фактурний, композиційний та інші чинники (с. 106-107).

В процесі дослідження хорової творчості двох видатних митців дисертантка виявляє базові жанри, що обрані в якості головних жанрових концептів. Серед них: у Ю. Алжнєва, - хоровий концерт, камерний (одночастинний) хоровий концерт, хоровий концертштюк (або хорова концертна п'єса), симфонія, кантата; в творчості І. Гайденка – «кантата, духовна кантата, хоровий концерт, хорова п'єса, симфонія, кантата. Жанрово-стильовими моделями, які є основними компонентами розглянутих творів Ю. Алжнєва є щедрівка, колядка, веснянка, лірична пісня, жартівлива пісня, закличка, поспівка, пісня-романс, солоспів, українська популярна пісня, чумацька пісня, козацька пісня, молитва (старовинна молитва), зачин, вінець (авторський жанровий неологізм); в творчості І. Гайденка це історична дума, гайдамацька пісня, стрілецька пісня, веснянка, тарантела, фарандола, різдвяна пісня, жартівлива народна пісня, дитяча пісня» (с. 205).

Серед інших жанрових атрибутів, що проявляються на рівні музичного тексту аналізованих творів, автор зазначає: «в творчості Ю. Алжнєва – співанка, прозивалка, нескінчуха, приспівка, скромовка, імпровізація, знаменний розспів, журлива весільна пісня, троїста музика, гукання, старовинна автентична веснянка, духовні піснеспіви, фуга, речитатив, ода (літературний прототип), гімн, дифірамб; в творчості І.

Гайденка – популярна естрадна пісня, оперета, мюзикл, рок-опера, токата, варіації, фугато, канон» (с. 205-206).

Зміст другого розділу дисертації Т.І. Клюки пов'язаний з презентацією жанрово-стильових домінант хорової творчості Ю. Алжнєва. Предметом аналізу стають як великі так і мініатюри зазначеного композитора: Хоровий концерт «Гука душа Господаря...» (2.1.); Суголосся-кантата «Libertas-Свобода» на поезію Г. Сковороди (2.2.); Пісенна симфонія «За чумацьким шляхом...» на поезію В. Бондаря, В. Бойка, Л. Костенко та за народними піснями (2.3.). Окрім високих художніх якостей вибір дисертанткою творів для опрацювання засновується на наявності в них апелювання до національної проблематики. У процесі аналізу виявлено, що авторська специфіка реалізації жанрової сфери Ю. Алжнєва у власних творах має інноваційний характер, що проявляється через: «а) породження нових жанрових різновидів (пісенна симфонія) б) актуалізацію архаїчних жанрових форм, властивих стародавній фольклорній традиції (зачин, стародавня молитва, співанки, скромовки, прозивалки, нескінчухи, заклички й ін.); в) створення і впровадження жанрових неологізмів (співомовки, космогонічні суголосся); г) генерування і використання жанрових прецедентів з позамузичними впливами (вінець)» (с. 7). У стильовій системі хорової творчості Ю. Алжнєва виявлено провідний напрям з яскраво вираженим комплексом авторського інтонаційного словника - неофольклоризм.

Обраний для опрацювання музичний матеріал Третього розділу охоплює духовно-концертний опус «Sanctus» для хору та симфонічного оркестру, хорову п'єсу «Всякому городу нрав і права» для хору a cappella на текст Г. Сковороди та хорову пісню «То не вітер віє» для мішаного хору із супроводом фортепіано на текст В. Сосюри. Варто зауважити, що проаналізовані твори отримали в дисертації перше комунікативне «хрещення». В аналізі надані наступні характеристики: зміст художньо-

образної сфери твору, жанрові компоненти, індивідуальність інтонаційної аури, фактурна організація, композиція..

Грунтовні висновки завершують розділи та виклад повного тексту дисертації.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати та висновки дослідження одержані здобувачкою самостійно. Усі шість публікацій дисертантки є одноосібними. Кількість публікацій, їх обсяг та змістовна якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідають встановленим вимогам. Публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Спрямованість науково-практичних конференцій, на яких відбувалася апробація дисертації, зміст статей здобувача, в яких відображені основні положення і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають порушену проблему сучасного хорового мистецтва України. Вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею, яка має завершений характер.

Дискусійні положення/зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за необхідне висловити в дискусійному аспекті наступні побажання та запитання до представленої дисертаційної роботи.

Зауваження:

1. Наукова база дисертаційного дослідження дуже солідна, про що свідчить список використаних джерел (266 позицій). Однак, серед великої кількості необхідних та важливих джерел відсутня фундаментальна дисертаційна робота «Жанр хорової мініатюри в сучасній українській музиці (на прикладі творчості В. Зубицького)» Марини Варакути, проблемне поле якої розкриває питання, - визначення співвідношення понять «монументальне – мініатюрне» в різних видах мистецтв; розгляд

історико-теоретичних аспектів поняття «музична мініатюра» в його проекції на галузь хорового виконавства; особливості розвитку жанру хорової мініатюри в українській музиці; визначення специфіки означеного жанру та принципів його класифікації в українській музиці сучасного етапу. На думку опонента, дослідження названого автора стало б у нагоді представленої на захист дисертації.

2. Друге зауваження стосується тлумачення ключових категорій дослідження. У третьому розділі «Майстер хорової мініатюри: жанрово-стильова специфіка хорових творів Ігоря Гайденка» дисертантка неодноразово виокремлює хорову мініатюру як жанр, але звертається до творів, які не мають відповідного авторського визначення. Це концертно-духовний твір для хору і оркестру «*Sanctus*», хоровий опус «Всякому городу нрав і права...» з яскраво вираженою атрибутикою партесного концерту, хоровий твір «То не вітер віє», жанровою основою якого є пісня. Став незрозумілим аргументованість використання у назві розділу дефініції «хорова мініатюра», адже у названих творах її ознаки майже не простежуються.

3. У контексті євроінтеграційних процесів вважаємо можливо більш перспективним міжнародним стиль оформлення наукових публікацій (APA) для подання списку використаних джерел.

З метою уточнення окремих положень дисертації при знайомстві з текстом дослідження постали наступні **запитання**:

У дисертаційному дослідженні Ви неодноразово апелюєте такими категоріями як "жанрова систематика", "жанрова атрибутика", "система жанрової атрибутики", "систематизація". Чи можете пояснити і конкретизувати за яким принципом Ви використовуєте названі категорії?

1. «*Sanctus*» І.Гайденка добре знайомий мені твір. Він займає гідне місце не тільки у виконавській практиці, але й у педагогічній, він затребуваний у навчальному репертуарі дисциплін «Хорове диригування» у

музичних вузах. І це не дивно. Бо твір вирізняє, в першу чергу, незвичний ідейно-образний зміст «*Sanctus*». Попри очікування (типово «*Sanctus*» має яскраво виражений славільний характер), твір звучить вельми напружено і драматично. Коли я почула перший раз «*Sanctus*» І. Гайденка у мене відразу склалася паралель з Месою «Озброєна людина» К. Дженкінса. У названих творах, які можна назвати «філософсько-музичними» трактатами, максимально наближено канонічні жанри до гостроактуальних подій наших днів, на високому художньому рівні втілено соціально-етичні проблеми сучасної культури та суспільства: питання життя та смерті, добра і зла, війни та миру. У зв'язку з цим у опонента є запитання до дисертації: «Чим вирізняється ідейно-образний зміст «*Sanctus*» І. Гайденка у порівнянні з творами інших композиторів? Як проявляється індивідуалізоване тлумачення біблейського тексту у творі? Яке значення має «*Sanctus*» І. Гайденка у сучасному історико-культурному контексті?

2. Якими можуть бути виконавські стратегії проаналізованих творів Ю. Алжнєва та І. Гайденка?

Висловлені зауваження та запитання мають рекомендаційний характер і мають на меті уточнення окремих викладених положень, і не применшують значущість цілісного ґрутовного і оригінального дослідження Тетяни Ігорівни Клюки.

Завершуючи відгук, зазначу, що ретельно виконана робота, новаторський підхід до визначення її концепції, розкриття проблематики вповні заслуговують позитивної оцінки.

Загальний висновок щодо відповідності дисертаційного дослідження встановленим вимогам

Ознайомлення з дисертацією Тетяни Ігорівни Клюки «Жанрово-стильова специфіка хорової творчості Ю. Алжнєва та І. Гайденка початку ХХІ століття», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво і подана до захисту до разової ради Харківської державної

академії культури, дає всі підстави дійти єдино можливого висновку: дисертантом розроблено оригінальну наукову концепцію, викладену в завершенному дослідженні, що відповідає чинним вимогам до робіт такого рангу за нормативними документами. Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни викладених у роботі положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація Т.І. Клюки є завершеним, самостійним, актуальним дослідженням і відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Враховуючи високий ступінь актуальності обраної теми дослідження, достатній рівень обґрунтованості викладених положень і висновків, аргументації наукової новизни, повноту викладу центральних ідей у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації (3 статтях, рекомендованих МОН України, 3 працях апробаційного характеру), а також той факт, що в роботі не виявлені порушення академічної добросердності, слід зробити такий висновок: Тетяна Ігорівна Клюка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 – Культура та мистецтво, за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,

професор кафедри хорового

та оперно-симфонічного диригування

Харківського національного університету мистецтв

Імені І.П. Котляревського

Олена БАТОВСЬКА

ПІДПІС	Багачкої Олени
ЗАСВІДЧУЮ	
Нач. загального відділу ХНУМ	
09.02.2024 р. Підпис	